

กฎหมายระหว่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่นในสมัยเมจิ
ค.ศ. 1868 – 1912: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมือง
ภายในประเทศและการปรับเปลี่ยนแนวทางทางการทูตของญี่ปุ่น
International Law and Political Changes in Japan during the
Meiji Era (1868-1912): A Case Study of Political Institutional
Changes and Adjustment to Diplomatic Affairs

จिरกิตต์ จันทร์รักษา

Jirakit Janraksa

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Social Sciences, Naresuan University

Corresponding Author:

Jirakit Janraksa

Faculty of Social Sciences, Naresuan University

99 Moo 9 Ta Pho , Muang District, Phitsanulok 65000, Thailand

E-mail: JirakitJanraksa58@gmail.com

Received: 22 February 2023 **Revised:** 26 March 2023 **Accepted:** 5 April 2023

กฎหมายระหว่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่นในสมัยเมจิ ค.ศ. 1868 – 1912: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมือง ภายในประเทศและการปรับเปลี่ยนแนวทางทางการเมืองของญี่ปุ่น

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายระหว่างประเทศที่มาพร้อมกับการแผ่ขยายอำนาจของชาติตะวันตกที่ส่งผลต่อญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายใน และการปรับเปลี่ยนแนวทางทางการเมือง โดยแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การศึกษาอิทธิพลของกฎหมายระหว่างประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศ และ 2) การศึกษาอิทธิพลของกฎหมายระหว่างประเทศต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางการเมืองของญี่ปุ่นโดยศึกษาผ่านการใช้ตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับมาตรฐานทางอารยธรรม จากการศึกษาพบว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นปัจจัยเร่งให้ญี่ปุ่นในสมัยเมจิมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างก้าวกระโดด ทั้งมิติการเมืองภายในประเทศที่มีการจัดวางโครงสร้างการเมืองที่เป็นระบบ การนำหลักการเรื่องสิทธิพลเมืองและค่านิยมแบบตะวันตกมาปรับใช้ภายในประเทศ ตลอดจนมิติการต่างประเทศ ที่การสถาปนาระบบการทูตกับชาติตะวันตกอย่างถาวร การปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ และการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในการทำสงคราม โดยการพัฒนาดังกล่าวเป็นการดำเนินการเพื่อสร้างการยอมรับจากชาติตะวันตกในฐานะชาติที่มีอารยะและเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ตลอดจนการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศกับชาติตะวันตก

คำสำคัญ: กฎหมายระหว่างประเทศ, สังคมระหว่างประเทศ, การพัฒนาไปสู่ความทันสมัย, ชาติตะวันตก, การเมืองญี่ปุ่น

International Law and Political Changes in Japan during the Meiji Era (1868-1912): A Case Study of Political Institutional Changes and Adjustment to Diplomatic Affairs.

Abstract

This study aims to find how international law that comes along with the expansion of western power affected Japan to domestic institutional changes and diplomatic changes. The study was divided into two parts: 1) the study of the influence of international law on changes in domestic political institutions and 2) the study of the influence of international law on the transformation of Japanese diplomacy in foreign nations by using indicators related to the standard of civilization. The study found that international law was the catalyst for Japan during the Meiji period to develop into Modernization. The domestic dimension had a systematic political structure application to civil rights principles and Western values within the country. The foreign extent, complied with international law, and the adaptation of international law to the law of war, established a permanent diplomatic system with Western nations. The development was undertaken to create Western recognition as a civilized and modern nation-state and as part of the international society with the western nations.

Keywords: International law, International society, Modernization, Western nations, Japan politics

1. บทนำ

เมื่อก้าวถึงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น การโดนบีบบังคับให้มีการเปิดประเทศด้วยสนธิสัญญาคานากาวะ (Kanagawa Treaty) ในปี ค.ศ. 1854 โดยสหรัฐอเมริกา และสนธิสัญญาไมตรีแองโกล-ญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1854 (Anglo-Japanese Friendship Treaty 1854) โดยอังกฤษ ต่อเนื่องด้วยการทำสนธิสัญญาไมตรีและการค้าสหรัฐอเมริกา-ญี่ปุ่น หรือสนธิสัญญาแฮร์ริส ค.ศ. 1858 (Treaty of Amity and Commerce; Harris Treaty 1858) และสนธิสัญญาไมตรีและการค้าแองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1858 (The Anglo-Japanese Treaty of Amity and Commerce 1858) ถือเป็นก้าวสำคัญทางการทูตให้มีการยอมรับอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นโดยชาติตะวันตกและนำมาสู่การพัฒนาให้ทันสมัย (Modernization) เพื่อให้สถานะของญี่ปุ่นมีคุณสมบัติเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศและสร้างการยอมรับจากชาติตะวันตก โดยการพัฒนาให้ทันสมัยของญี่ปุ่นได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญภายใต้อิทธิพลจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก คือการปฏิรูประบบเมจิ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศและการปรับแนวทางในการแสดงบทบาทในเวทีระหว่างประเทศจากชาติที่ยังไม่มีอารยธรรมไปสู่ชาติที่มีอารยธรรมแล้ว ผ่านการนำกฎหมายระหว่างประเทศที่เปรียบเสมือนตัวแทนของอารยธรรมตะวันตกมาปฏิบัติใช้ทั้งภายในและต่างประเทศ

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของญี่ปุ่นภายในรัชสมัยเมจินั้นมีความสอดคล้องกับคำอธิบายของ Georg Schwarzenberger (1955) ว่าอารยธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศมีความผสมผสานกันอย่างลงตัว โดยจะสามารถเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสถานะของรัฐทั้งสองรัฐนั้นได้รับการรับรองแล้วว่ามีสถานะที่เท่าเทียมกันและต้องอยู่ในสังคมนานาชาติ (International society) ที่มีมาตรฐานทางอารยธรรม ค่านิยม และผลประโยชน์ร่วมกัน โดยในบริบทของอารยธรรมตะวันตกนั้น แก่นสารสำคัญทางอารยธรรมของชาติตะวันตกคือการมุ่งเน้นการสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมไปถึงการผูกมัดกฎหมายระหว่างประเทศเข้าสู่อารยธรรมตะวันตก (Schwarzenberger, 1955, p. 220) ซึ่งการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นภาพสะท้อนถึงการเผยแพร่อิทธิพลทางอารยธรรมของชาติตะวันตกควบคู่กับหลักการกฎหมายระหว่างประเทศไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่ตกอยู่ภายใต้การล่าอาณานิคม

ในด้านการเผยแพร่อารยธรรมตะวันตกนั้น Schwarzenberger (1955) ได้เสนอกรอบแนวทางในการวิเคราะห์มาตรฐานทางอารยธรรม (The Standard of Civilization) เอาไว้ 3 ด้านสำคัญ คือ 1) การให้การรับรอง (Recognition) ในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่ตามหลักคิดทางอารยธรรมตะวันตก ซึ่งต้องมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพในฐานะตัวแทนของรัฐ 2) มีการใช้หลักการทางกฎหมายที่มีการรับรองโดยชาติที่มีอารยธรรม (General Principles of Law Recognized by Civilized Nation) คือ การกล่าวถึงในประเด็นเรื่องการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของชาวต่างชาติ (พลเมืองชาติตะวันตก) และ 3) ปฏิบัติตามกฎหมายการทำสงคราม (The Law of War) แต่เนื่องจากเงื่อนไขในการวิเคราะห์ที่ยังไม่มีความชัดเจน โดยเฉพาะด้านการให้การยอมรับที่มีการอธิบายเพียงประเด็นการวางโครงสร้างรัฐบาลและการได้รับการยอมรับจากชาติตะวันตกซึ่งขาดการอธิบายตัวชี้วัดด้านการสถาปนาทางการทูตที่เป็นแก่นสาระสำคัญของการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

ประกอบกับการอธิบายถึงตัวชี้วัดด้านกฎหมายการทำสงครามที่ยังมีความคลุมเครือในการอธิบาย จึงยังไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของญี่ปุ่นในช่วงปฏิรูปเมจิได้อย่างชัดเจน โดยงานของ Gong (1984) ที่พัฒนากรอบต่อ ยอดมาจาก Schwarzenberger (1955) ซึ่งมีการพัฒนากรอบทฤษฎีที่เป็นระบบมากขึ้น ทำให้สามารถนำตัวชี้วัดด้านการทูตระหว่างประเทศมาใช้อธิบายเพื่ออุดช่องว่างในการอธิบายมาตรฐานทางอารยธรรม และนำตัวชี้วัดเรื่องกฎของการทำสงครามยุคเป็นส่วนเกี่ยวกับตัวชี้วัดด้านการปฏิบัติการตามกฎหมายระหว่างประเทศ (Gong, 1984, p. 15)

เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายและกรอบแนวคิดของ Schwarzenberger (1955) และ Gong (1984) และนำไปเปรียบเทียบกับการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นจึงเป็นข้อบ่งชี้ว่า ญี่ปุ่นในรัชสมัยเมจิได้พยายามนำแนวทางในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยผ่านการปรับตัวให้มีความสอดคล้องกับอารยธรรมตะวันตกที่มากขึ้น ทั้งด้านการเมืองที่เป็นแกนกลางที่ดูแลในเรื่องของสิทธิภายในประเทศและทิศทางการบริหารประเทศให้เป็นไปตามแนวทางของกฎหมายระหว่างประเทศอันนำไปสู่การปรับโครงสร้างเชิงสถาบันการเมือง และการต่างประเทศที่เป็นแกนกลางในการติดต่อสื่อสารและเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเพื่อการเจรจา ประสานผลประโยชน์ ตลอดจนแนวทางในการทำสงคราม อันนำไปสู่การปรับรูปแบบการทำสงครามที่ยึดโยงกับกฎหมายระหว่างประเทศมากขึ้น รวมไปถึงการนำแนวทางการปฏิบัติแบบชาติตะวันตกมาใช้ ดังกรณี ภารกิจอิวาคุระในประเด็นการทางการทูต การลงนามสนธิสัญญาชิโมโนะเซกิ ค.ศ. 1895 ภายหลังสงครามจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 และการลงนามสนธิสัญญาพันธมิตรแองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1902 เป็นต้น

จากข้อบ่งชี้ดังกล่าวได้นำมาสู่คำถามของการศึกษาว่า กฎหมายระหว่างประเทศที่มาพร้อมกับการแผ่ขยายอำนาจของชาติตะวันตก ส่งผลให้ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในและการปรับเปลี่ยนแนวทางทางการทูตอย่างไร โดยการวิเคราะห์เพื่อประมวลออกมาเป็นคำตอบนั้น ผู้เขียนอาศัยการอธิบายผ่านข้อมูลที่รวบรวมมาในการนำเสนอก่อนที่จะทำการวิเคราะห์เพื่อประมวลออกมาเป็นคำตอบในส่วนของ การสรุปผลการศึกษา ซึ่งในงานชิ้นนี้จะแบ่งส่วนการศึกษออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเชิงสถาบันภายในประเทศญี่ปุ่น โดยจะมุ่งเน้นศึกษาในมิติของการออกแบบและจัดวางโครงสร้างสถาบันการเมืองภายในประเทศญี่ปุ่นหลังการเข้ามาของชาติตะวันตกและตัวกฎหมายระหว่างประเทศ และ 2) การเปลี่ยนแปลงแนวทางทางการทูตของญี่ปุ่นในต่างประเทศ ซึ่งมุ่งเน้นศึกษาในมิติของการปรับเปลี่ยนแนวทางทางการทูตตามแบบตะวันตกของญี่ปุ่นรวมถึงการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปฏิบัติใช้ในเอเชียตะวันออก ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงในส่วนถัดไป

2. การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศญี่ปุ่น

การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศญี่ปุ่นภายใต้อิทธิพลของชาติตะวันตกได้นำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองหลายประการ ทั้งเรื่องของการเปลี่ยนแปลงด้านสิทธิของประชาชนภายในประเทศ การจัดตั้งระบบจังหวัด (Prefecture System) ให้อยู่ในลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจการบริหารแทนที่ระบบหัวเมืองที่ให้อำนาจแก่เจ้าเมืองแต่ละเมืองในการปกครอง การประกาศใช้กฎหมายเกณฑ์ทหาร

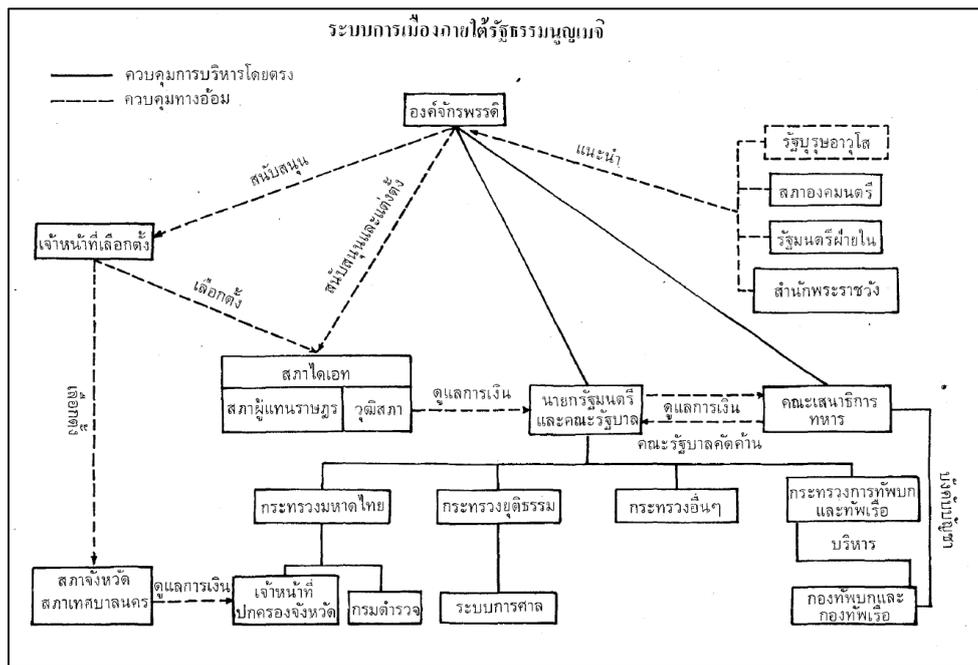
การปฏิรูประบบภาษีที่ดิน ตลอดจนระบบการศึกษา (Gong, 1984, p. 186) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าว มีจุดเริ่มต้นมาจากการได้รับการศึกษาที่มีความเป็นสากลตามแบบตะวันตก รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ทันสมัย และนำไปสู่ความพยายามในการทดลองระบบรัฐสภาขึ้น ตลอดจนการจัดทำรัฐธรรมนูญที่ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของประเทศ โดยในช่วงของการทดลองระบบรัฐสภานั้นมีความพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจหลาย ๆ อย่างให้เป็นระบบมากขึ้น ทั้งการจัดตั้งศาลฎีกาแทนที่หอตัดสินคดี การแยกหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากหน้าที่ของกระทรวงต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการให้มีการประชุมข้าหลวงเป็นการเริ่มต้นการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (Fairbank et al., 1977, pp. 319–325)

การเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของประชาชนและเสรีภาพ (Freedom and People's Right Movement) ถือเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทตัวแสดงภายในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศ โดยเดิมทีเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่รวมกลุ่มเฉพาะกลุ่มอำนาจเก่าที่ใช้ความรุนแรงในการต่อต้านรัฐบาล รวมไปถึงการส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิในการต่อต้านรัฐบาล ซึ่งการกระทำในระยะแรกนั้นไม่ประสบความสำเร็จและถูกรัฐบาลจับกุมตัว แต่เมื่อกระแสประชาธิปไตยที่เข้ามาพร้อมกับชาติตะวันตกเกิดขึ้นในญี่ปุ่น บทบาทของขบวนการชุดนี้ได้กลายมาเป็นตัวแสดงสำคัญที่เน้นข้อเรียกร้องเรื่องสิทธิทางการเมืองของประชาชนและเรียกร้องให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญที่มีความเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลและประชาชน นอกจากนี้การจัดตั้งสันนิบาตเพื่อการจัดตั้งสมัชชาแห่งชาติได้กลายเป็นอีกหนึ่งตัวแสดงที่ขับเคลื่อนข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของประชาชนและเสรีภาพ ซึ่งนำไปสู่การกดดันให้รัฐบาลมีการจัดทำรัฐธรรมนูญและออกแบบระบบรัฐสภาแห่งชาติขึ้น (Métraux, 2011)

ในช่วงของการทดลองระบบรัฐสภานั้นข้อเสนอสำคัญต่อการปฏิรูปโครงสร้างเชิงสถาบันการเมืองคือการเสนอให้มีการใช้ระบบรัฐสภาตามแบบของประเทศอังกฤษที่มีคณะรัฐมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบต่อรัฐสภา โดยมีการศึกษาจากรัฐธรรมนูญของยุโรปเพื่อนำมาปรับใช้กับการจัดทำรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นเมจิ ซึ่งในช่วงก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจทางการเมืองอยู่หลายประการ ทั้งการประกาศจัดตั้งคณะรัฐมนตรีเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1885 ทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารแทนที่สภาแห่งชาติที่ถูกใช้งานในระยะแรกของการทดสอบระบบรัฐสภา อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งมีรัฐมนตรีประจำกระทรวงเป็นผู้ควบคุม ตลอดจนมีการนำรูปแบบระบบข้าราชการของเยอรมนีเข้ามาปรับใช้เพื่อให้เกิดความทันสมัยและสอดคล้องกับการดำเนินงานของรัฐบาลชุดใหม่ รวมไปถึงระบบเสนาธิการทหารที่มีการนำแนวทางมาจากเยอรมนีเพื่อวางหลักการสายบังคับบัญชาในกองทัพและสร้างความก้าวหน้าให้กับการจัดวางโครงสร้างกองทัพ (Fairbank et al., 1977, pp. 337-338) ซึ่งการนำระบบเสนาธิการเข้ามาปรับใช้ได้เป็นผลดีต่อการสร้างขีดความสามารถทางการรบของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา

เป็นที่น่าสนใจว่า ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญไป 2 ปีใน ค.ศ. 1887 หัวหน้าคณะทูตอิวากูระได้เข้าพบกับรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเพื่อพูดคุยแนวทางในการแก้ไขสนธิสัญญาแฮร์ริส ซึ่งมีการเสนอจากทางสหรัฐอเมริกาให้ญี่ปุ่นมีการจัดทำรัฐธรรมนูญโดยมีระบบกฎหมายตามแบบสหรัฐอเมริกา หรือกฎหมายจากยุโรปเป็นต้นแบบในการจัดทำ (Gong, 1984, p. 191) จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิ

ฉบับแรกในปี ค.ศ. 1889 โดยการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่เพียงแต่เป็นการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของ ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของประชาชนและเสรีภาพ แต่ยังเป็นการสร้างการยอมรับจากชาติตะวันตกใน ฐานะรัฐชาติสมัยใหม่ โดยสาระสำคัญเกี่ยวกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแสดงให้เห็นถึงความพยายามจัดวาง โครงสร้างทางการเมือง (Political Organization) ให้มีความเป็นระบบและชัดเจนมากขึ้นและเป็นรากฐานไปสู่ การสร้างประชาธิปไตยในญี่ปุ่น (ดูภาพที่ 1) ตลอดจนมีการกำหนดแง่มุมเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ของ ประชาชนในประเทศ ทั้งเรื่องของสิทธิในการนับถือศาสนา การพูด การถือครองทรัพย์สิน ค่าธรรมเนียมตาม กฎหมาย และเรื่องที่อยู่อาศัย (Fairbank et al., 1977, p. 343)

ภาพที่ 1 ภาพระบบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญเมจิ
ที่มา: Fairbank et. al, 1977. ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์ (แปล)

เมื่อกล่าวถึงประเด็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและปัจเจกบุคคลภายในญี่ปุ่น หลังการปฏิรูปเมจิได้มีการจัดวางโครงสร้างทางสังคมใหม่ โดยเดิมที่ญี่ปุ่นภายใต้การปกครองของตระกูลโทคุกาวะ หรือสภาพสังคมเดิมของญี่ปุ่นได้ตั้งอยู่บนฐานของระบบศักดินาคือ มีการแบ่งแยกชนชั้นหรือชาหมู่ไร และชาวบ้านออกจากกัน ซึ่งภายหลังการปฏิรูปเมจิได้มีการเสนอให้มีการยกเลิกระบบชนชั้นในปี ค.ศ. 1869 และยกเลิกอภิสิทธิ์ทางชนชั้นต่าง ๆ ของชาหมู่ไรลง รวมไปถึงการปฏิรูปขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ที่ล้าหลังในสังคม อันนำไปสู่การต่อต้านของกลุ่มชาหมู่ไรที่สูญเสียสิทธิพิเศษต่าง ๆ ไป (ศิริพร ดาบเพชร, 2559, น. 44-45)

แม้ว่าการปรับโครงสร้างทางสังคมของญี่ปุ่นจะทำให้มีความเป็นสมัยใหม่มากขึ้นตามแบบตะวันตก และมีความพยายามปรับตัวในหลาย ๆ ด้านในระหว่างการปฏิรูปเมจิ แต่ผลจากการลงนามสนธิสัญญาแฮร์ริส ในปี ค.ศ. 1858 ในช่วงก่อนยุคเมจิ ได้ส่งผลให้รัฐบาลโทคุกาวะ (รัฐบาลยุคอันเซย์ในขณะนั้น) สูญเสียอำนาจ

บางส่วนให้แก่สหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองอเมริกันในดินแดนญี่ปุ่นที่
กงสุลสหรัฐฯ จะเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการแทนรัฐบาลโทคุกาวะ (Gong, 1984, pp. 168-169)
ซึ่งแก่นสาระสำคัญของสนธิสัญญาฉบับนี้ที่ส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและปัจเจกบุคคลคือ
มาตรา 3 ที่มีการบังคับเปิดท่าเรือทั้ง 5 เมืองท่าเพื่อให้สหรัฐฯ ได้เข้าไปทำการค้า อีกทั้งยังให้สิทธิแก่พลเมือง
อเมริกันในการเช่าที่ดินทำเป็นที่อยู่อาศัย รวมไปถึงการเปิดเส้นทางการค้าภาคเอกชนโดยไม่ให้รัฐบาลโทคุกาวะ
เข้าแทรกแซง (Murase, 1976, p. 279)

นอกจากผลจากการลงนามสนธิสัญญาแฮร์ริสที่บังคับให้มีการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง
อเมริกันแล้ว สนธิสัญญามิตรไมตรีและการค้าแองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1858 ยังถือเป็นอีกหนึ่งฉบับที่แสดงให้เห็น
ถึงการบีบบังคับให้ญี่ปุ่นต้องคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองอังกฤษในดินแดนญี่ปุ่นและไม่แทรกแซง
การดำเนินการของกงสุลอังกฤษ โดยกำหนดให้อำนาจในการบริหารจัดการเมืองท่า ตลอดจนการรับผิดชอบ
กฎหมาย การพำนักและอิสระในการเดินทางของพลเมืองอังกฤษตามเมืองท่า อยู่ภายใต้การกำกับดูแลกงสุล
ของอังกฤษ โดยที่ญี่ปุ่นต้องไม่แทรกแซงการดำเนินการของกงสุลอังกฤษ (The Gazette Official Public
Record, 1859b, pp. 989-995; Earl of Elgin & Bruce, 1859, pp. 376-377) โดยผลจากการลงนาม
สนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับในรัฐบาลโทคุกาวะได้ส่งผลกระทบยาวต่อรัฐบาลเมจิ ซึ่งการแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าว
ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากการแก้ไขต้องได้รับการรับรองจากชาติคู่สนธิสัญญา (ดูตารางที่ 1) และ
รัฐบาลเมจิต้องให้ความคุ้มครองพลเมืองชาติตะวันตกในประเทศ เช่น การเปิดให้ชาวตะวันตกสามารถเดินทาง
หรือถือครองที่ดินได้ในระยะ 25 ไมล์จากท่าเรือตามข้อบังคับในสนธิสัญญา (Gong, 1984, p. 175)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสาระสำคัญของสนธิสัญญาแฮร์ริส ค.ศ. 1858 และสนธิสัญญามิตรไมตรีและการค้า
แองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1858

	สนธิสัญญาแฮร์ริส	สนธิสัญญามิตรไมตรีและการค้าแองโกล-ญี่ปุ่น
ประเทศที่ลงนามบังคับ ใช้กับญี่ปุ่น	สหรัฐอเมริกา	อังกฤษ
เมืองท่าที่ถูกบังคับเปิด	- คานากาวะ นางาซากิ ฮาโกดาเตะ - นิงาตะ และ โกะเบ สำหรับการค้าขาย - เอโดะ และโอซาก้า สำหรับการตั้งถิ่นฐาน	- คานากาวะ นางาซากิ ฮาโกดาเตะ - นิงาตะ และ โกะเบ สำหรับการค้าขาย - เอโดะ และโอซาก้า สำหรับการตั้งถิ่นฐาน
ขอบเขตการคุ้มครอง สิทธิขั้นพื้นฐาน	พลเมืองสหรัฐอเมริกา	พลเมืองอังกฤษ

ที่มา: (Gong, 1984, p. 195; The Gazette Official Public Record, 1859a, pp. 453-454; The Gazette
Official Public Record, 1859b, pp. 989-995; Earl of Elgin & Bruce, 1859, pp. 376-377) และจัดทำโดย
ผู้เขียน

รัฐบาลเมจิได้พยายามแสดงศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในหลาย ๆ ด้านให้สอดคล้องกับค่านิยมตะวันตก เช่น การประกาศยกเลิกระบบศักดินา การปรับโครงสร้างทางการเมืองเพื่อให้สอดคล้องกับชาติตะวันตก หรือแม้กระทั่งการประกาศยกเลิกธรรมเนียมประเพณีเดิมที่ไม่มีความสอดคล้องกับชาติตะวันตก จนกระทั่งการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิในปี ค.ศ. 1889 เพื่อประกาศคุ้มครองสิทธิพลเมืองและกำหนดหน้าที่ให้กับพลเมืองญี่ปุ่นให้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น (Ito, n.d.) การประกาศเพิกถอนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของพลเมืองอังกฤษในประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกโดยประเทศอังกฤษ ผ่านการลงนามสนธิสัญญาการค้าและการสำรวจแองโกล-ญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1894 (Anglo-Japanese Treaty of Commerce and Navigation 1894) ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1899 และต่อเนื่องด้วยการเพิกถอนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของพลเมืองสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1899 ถือเป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนว่าญี่ปุ่นได้รับสิทธิในการบริหารประเทศเต็มเป็นครั้งแรกในเรื่องของสิทธิพลเมืองและได้รับการรับรองจากชาติตะวันตกในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่ (Gong, 1984, p. 195)

3. การเปลี่ยนแปลงแนวทางทางการทูตของญี่ปุ่นในต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่นในมิติของการต่างประเทศถือเป็นกรณีสำคัญที่สะท้อนการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกและกฎหมายระหว่างประเทศเข้ามาภายในญี่ปุ่นอย่างชัดเจน ซึ่งการพัฒนาความสัมพันธ์กับต่างประเทศในระยะแรกของญี่ปุ่นมุ่งเน้นอยู่ 4 ประการคือ 1) การสถาปนาทางการทูตอย่างถาวร 2) การจัดตั้งกระทรวงการต่างประเทศ 3) การส่งคณะทูตไปยังต่างแดน และ 4) การปฏิบัติตามอนุสัญญาและข้อกำหนดจากการประชุมระหว่างประเทศ โดยทั้ง 4 ประการนั้นได้นำไปสู่การจัดตั้งกระทรวงการต่างประเทศขึ้นในปี ค.ศ. 1869 เพื่อเรียนรู้การทำงานของรูปแบบและแนวทางการทูตระหว่างประเทศ และจัดตั้งคณะทูตอิwakura หรือภารกิจอิwakura (Iwakura Mission) ในปี ค.ศ. 1871 ซึ่งเป็นคณะทูตที่รัฐบาลมีการจัดตำแหน่งทางการทูตให้มีความคล้ายคลึงตามแบบตะวันตกตลอดจนการนำไปปฏิบัติใช้ (Gong, 1984, pp. 177-179)

การจัดตั้งคณะทูตอิwakura เพื่อดำเนินการทางการทูตกับชาติตะวันตกมีเป้าหมายอยู่ 3 ประการคือ 1) เพื่อสถาปนากิจการทูตกับชาติตะวันตกอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1871 โดยเป็นการเดินทางเยือนประเทศสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศในยุโรป 2) เพื่อหาทางแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตก และ 3) เพื่อเรียนรู้หลักการและแนวทางในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของชาติตะวันตก ตลอดจนการออกแบบสถาบันการเมืองและวัฒนธรรมชาติตะวันตก ซึ่งภายหลังการกลับมาของคณะทูตอิwakura นั้นได้นำไปสู่ข้อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตกด้วยการยึดหลักการตามแบบตะวันตกมาปฏิบัติใช้ผ่านความช่วยเหลือทางการทูตที่ญี่ปุ่นได้สถาปนาไว้ในช่วงการเยือนชาติตะวันตก (Gong, 1984, pp. 179-180; National Diet Library, n.d.)

นอกจากกรณีภารกิจอิwakura ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทการทูตของญี่ปุ่นในต่างประเทศแล้ว กรณีการทำสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ค.ศ. 1894 ถือว่าเป็นอีกกรณีหนึ่งที่สะท้อน

ให้เห็นถึงการนำแนวทางในการทำสงครามตามแบบชาติตะวันตกมาใช้อย่างชัดเจน ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สนธิสัญญากังฮวา ค.ศ. 1876 (Ganghwa Treaty 1876) ที่ญี่ปุ่นรับรองเกาหลีให้มีสถานะเป็นรัฐอิสระและมีอำนาจอธิปไตยเช่นเดียวกับญี่ปุ่น โดยการประกาศดังกล่าวได้ถือเป็นการต่อต้านระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐดั้งเดิมที่จีนเป็นผู้ปกครองในภูมิภาค (Gong, 1984, p. 184) ซึ่งในช่วงต้นของการทำสงครามนั้น ญี่ปุ่นได้มีการประกาศสงครามต่อจีนที่เป็นคู่กรณีด้วยเหตุผลว่าเป็นการนำความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่นเข้าไปยังจีน (ศิริพร ดาบเพชร, 2562, น. 100)

ภายหลังชัยชนะของญี่ปุ่นต่อสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ได้นำมาซึ่งการลงนามสนธิสัญญาชิโมนเซกิ ปีค.ศ. 1895 (Shimonoseki Treaty 1895) ระหว่างจีนและญี่ปุ่น โดยมีใจความสำคัญอยู่ 5 ประเด็นคือ 1) จีนต้องให้การรับรองเกาหลีในฐานะรัฐที่มีอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ 2) จีนต้องยกแหลมเหลียวตง เกาะไต้หวัน และหมู่เกาะเพคาตอเรสให้กับญี่ปุ่น 3) จีนต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้กับญี่ปุ่นเป็นมูลค่า 350 ล้านเยน 4) จีนต้องเปิดเมืองท่าให้กับญี่ปุ่นเพิ่มเติม 4 เมืองท่า และ 5) จีนต้องลงนามสนธิสัญญาการค้าและการสำรวจ (Treaty of commerce and navigation) กับญี่ปุ่น (ศิริพร ดาบเพชร, 2562, น. 101; JACAR, n.d. a) ซึ่งการบังคับลงนามสนธิสัญญาดังกล่าวได้นำไปสู่บทบาทของชาติตะวันตกในการปกป้องสิทธิเหนือแหลมเหลียวตง โดยเฉพาะรัสเซียที่มีความต้องการท่าเรือน้ำอุ่นในแหลมเหลียวตงและใช้เป็นสถานีปลายทางของเส้นทางรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย ในขณะที่ฝรั่งเศส และเยอรมนีที่แสดงจุดยืนสนับสนุนรัสเซียให้ญี่ปุ่นคืนแหลมเหลียวตงแก่จีน ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามจะมีการใช้ปฏิบัติการทางทหารต่อญี่ปุ่น เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การแทรกแซงสามฝ่าย (Triple Intervention) ที่บีบบังคับให้ญี่ปุ่นต้องคืนแหลมเหลียวตงให้กับทางจีนตามข้อเรียกร้องแลกกับจีนต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเพิ่มขึ้นแก่ญี่ปุ่น (Gong, 1984, p. 196; ศิริพร ดาบเพชร, 2562, น. 103)

ปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแนวทางทางการทูตของญี่ปุ่นอย่างชัดเจนในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่และรัฐที่อยู่ในสังคมระหว่างประเทศร่วมกับชาติตะวันตกคือการลงนามสนธิสัญญาพันธมิตรแองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1902 (Anglo-Japanese Alliance 1902) ซึ่งถือเป็นการลงนามข้อตกลงพันธมิตรระหว่างญี่ปุ่นและอังกฤษเป็นครั้งแรกภายหลังการเพิกถอนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษในดินแดนญี่ปุ่นและเหตุการณ์การแทรกแซงสามฝ่าย โดยสาระสำคัญของสนธิสัญญานี้มีอยู่ที่มาตรา 2 ที่คู่สนธิสัญญาจะวางตัวเป็นกลางเมื่อคู่สนธิสัญญาเข้าร่วมสงครามปกป้องผลประโยชน์ของตนเองตามมาตรา 1 (JACAR, n.d. b) กล่าวคือ เมื่อญี่ปุ่นทำสงครามปกป้องผลประโยชน์ของตนเองจากชาติมหาอำนาจอื่น อังกฤษจะให้ความช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่น ซึ่งสนธิสัญญานี้เปรียบเสมือนการถ่วงดุลอำนาจระหว่างญี่ปุ่นและชาติตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ รัสเซียที่พยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียตะวันออก (ศิริพร ดาบเพชร, 2562, น. 104)

การจัดตั้งคณะทูตอิวากูระและการทำสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 อันนำไปสู่การลงนามสนธิสัญญาชิโมนเซกิ ตลอดจนการแทรกแซงสามฝ่ายจากชาติตะวันตกและการลงนามสนธิสัญญาพันธมิตรแองโกล-ญี่ปุ่น ถือเป็นภาพสะท้อนของการปรับเปลี่ยนบทบาทด้านการทูตของญี่ปุ่นนับตั้งแต่การปฏิรูปเมจิเป็นต้นมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นมีความพยายามจะผลักดันตนเองให้เข้าไปอยู่ในสังคมระหว่างประเทศของ

ชาติตะวันตกที่มากขึ้นจากอดีต ทั้งด้านการปฏิบัติตามแนวทางทางการทูตของชาติตะวันตก การนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปฏิบัติใช้ในการทำสงครามต่อจีน และการสร้างการถ่วงดุลอำนาจกับชาติตะวันตกผ่านการลงนามสนธิสัญญากับอังกฤษ

4. อิทธิพลของกฎหมายระหว่างประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมระหว่างประเทศอันเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศถือเป็นสิ่งที่มีความผสมผสานกันอย่างลงตัวตามที่ Schwarzenberger (1955) ได้ให้คำอธิบายเอาไว้ ซึ่งตัวชี้วัดมาตรฐานทางด้านอารยธรรมที่สำคัญได้เสนอเอาไว้ 3 ส่วนคือ 1) การให้การยอมรับจากชาติตะวันตก 2) การปฏิบัติตามหลักการที่ได้รับการรับรองจากชาติตะวันตก และ 3) การปฏิบัติตามกฎการทำสงคราม (Schwarzenberger, 1955, p. 224) ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวไปในข้างต้นถึงช่องว่างทางทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ของกรณีญี่ปุ่น งานของ Gong (1984) ได้พัฒนาตัวชี้วัดเดิมให้มีความครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการขยายมุมมองด้านการทูตระหว่างประเทศ และการนำกฎการทำสงครามไปอยู่ภายใต้คำอธิบายของกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งแบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 5 แง่มุมคือ 1) การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของชาวต่างชาติ 2) โครงสร้างสถาบันการเมืองที่ชัดเจน 3) การสถาปนาการทูตอย่างถาวร 4) ปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศทั้งภายในและภายนอกประเทศ และ 5) เปิดรับค่านิยมแบบตะวันตกมาปรับใช้ (Gong, 1984, p. 14-15)

สำหรับตัวชี้วัดด้านการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของชาวต่างชาติ การจัดโครงสร้างสถาบันการเมือง และการเปิดรับค่านิยมแบบตะวันตกในกรณีญี่ปุ่นนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันการเมืองภายในประเทศโดยตรง อาทิ การให้ความคุ้มครองชาวตะวันตกตามสิทธินอกอาณาเขตในระยะ 25 ไมล์จากท่าเรือตามสนธิสัญญาที่ได้มีการลงนามระหว่างชาติตะวันตกและญี่ปุ่น จนกว่าญี่ปุ่นจะได้รับการรับรองว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่เรียบร้อยแล้วจากชาติตะวันตก ซึ่งในกรณีนี้ญี่ปุ่นได้เริ่มบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานพลเมืองญี่ปุ่นเข้าไปอยู่ในรัฐธรรมนูญเมจิ ค.ศ. 1889 ภายหลังจากการหารือกับรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1887 ซึ่งสิทธิดังกล่าวมีหลักการพื้นฐานมาจากการศึกษาแนวทางของสหรัฐอเมริกาและชาติในยุโรปโดยเฉพาะ โดยการปฏิรูปกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องสิทธิพลเมืองให้มีความทันสมัยตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ได้นำไปสู่การยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาติตะวันตกเหนือประเทศญี่ปุ่นในภายหลังปี ค.ศ. 1894 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการได้รับอำนาจอธิปไตยอย่างเต็มที่ในการบริหารประเทศครั้งแรกของญี่ปุ่น

ในส่วนของการจัดโครงสร้างสถาบันการเมือง และการเปิดรับค่านิยมแบบตะวันตกนั้น ในช่วงของการปฏิรูปเมจิได้มีการประกาศรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองจากระบบหัวเมืองไปสู่การจัดตั้งระบบจังหวัดให้เข้าหาส่วนกลาง ซึ่งการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางนั้นแสดงให้เห็นถึงการสลายระบบศักดินาในแต่ละหัวเมืองให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของรัฐบาลจักรพรรดิและถือเป็นการรวมชาติให้เป็นรัฐที่มีความเป็นปึกแผ่น ซึ่งผลจากการรวมชาติดังกล่าวได้นำไปสู่การออกแบบสถาบันการเมืองเพื่อการสร้างความทันสมัย

ให้กับองค์กรทางการเมือง เช่น การออกแบบรัฐธรรมนูญโดยอ้างอิงหลักการจากชาติตะวันตกและนำมาปรับใช้ภายในประเทศ การจัดวางระบบการเมืองให้เป็นโครงสร้างที่มีระบบมากขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของญี่ปุ่นให้กับชาติตะวันตก ตลอดจนการนำระบบการเก็บภาษีที่ดิน ระบบกฎหมาย และระบบการศึกษาของชาติตะวันตกมาปรับใช้ เพื่อเรียนรู้ค่านิยมของชาติตะวันตกที่มุ่งเน้นการสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ

การปฏิรูปภาคการเมืองจึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยมหลาย ๆ ด้านทางสังคม ผ่านการใช้เครื่องมือของรัฐ ซึ่งการปรับโครงสร้างสถาบันการเมืองนั้นไม่เพียงแต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของญี่ปุ่นอย่างเดียว แต่ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับชาติตะวันตกผ่านองค์กรทางการเมืองที่เป็นของรัฐบาลกลางซึ่งเป็นสิ่งที่ชาติตะวันตกให้การยอมรับในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่ (Gong, 1984, pp. 176-177)

สำหรับตัวชี้วัดด้านการสถาปนาการทูตอย่างถาวร การจัดตั้งคณะทูตอัครราชทูตถือเป็นกรณีสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองทูตในต่างประเทศอย่างเป็นทางการระหว่างรัฐต่อรัฐ โดยมีการจัดตั้งคณะทูตเดินทางไปศึกษาความก้าวหน้าของชาติตะวันตก ตลอดจนการดำเนินการทางการเมืองทูตเพื่อการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม รวมไปถึงการติดต่อทางการทูตกับชาติตะวันตก ซึ่งเงื่อนไขด้านการสถาปนาทางการทูตถือเป็นหัวใจสำคัญในการแสดงให้เห็นถึงความพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศและเรียนรู้กฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมตะวันตกเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินการระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก อาทิ สนธิสัญญาไมตรีและการค้าเงิน – ญี่ปุ่น ค.ศ. 1871 (Sino-Japanese Friendship and Trade Treaty 1871) สนธิสัญญากังฮวา ค.ศ. 1876 (Ganghwa Treaty 1876) สนธิสัญญาชิโมโนเซกิ ค.ศ. 1895 (Shimonoseki Treaty 1895) ตลอดจนสนธิสัญญาพันธมิตรแองโกล-ญี่ปุ่น ค.ศ. 1902 (Anglo-Japanese Alliance 1902) ซึ่งเป็นสนธิสัญญาฉบับสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการใช้กลไกทางการทูตในการถ่วงดุลกับชาติตะวันตก

ในส่วนการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปฏิบัติใช้นั้น แม้ว่าญี่ปุ่นจะเคยดำเนินการด้านการทูตต่อชาติในเอเชียตะวันออกผ่านการนำรูปแบบของกฎหมายระหว่างประเทศมาปฏิบัติใช้อย่างสนธิสัญญาระหว่างจีน - ญี่ปุ่น ค.ศ. 1871 และสนธิสัญญาระหว่างเกาหลี - ญี่ปุ่น ค.ศ. 1876 แต่ทั้งสองสนธิสัญญานั้นมีความแตกต่างกับสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ ค.ศ. 1895 เนื่องจากสนธิสัญญาชิโมโนเซกิเป็นการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้กับการทำสงครามซึ่งมีกระบวนการตั้งแต่การออกคำสั่งประกาศสงครามระหว่างรัฐโดยมีจีนเป็นคู่กรณี ตลอดจนการลงนามสนธิสัญญายอมรับความพ่ายแพ้สงคราม โดยที่ผู้แพ้ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขตามที่ระบุเอาไว้ในสนธิสัญญา ซึ่งในกรณีของสนธิสัญญาชิโมโนเซกิที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ชนะสงครามนั้นได้ระบุเนื้อหาเกี่ยวกับเงื่อนไขที่จีนต้องปฏิบัติตามในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งการเสียพื้นที่และค่าปฏิกรรมสงครามให้กับญี่ปุ่นอันนำไปสู่เหตุการณ์การแทรกแซงสามฝ่าย (Triple Intervention) จากชาติในยุโรปเพื่อรักษาผลประโยชน์เหนือพื้นที่เหลียวตง โดยเฉพาะพอร์ตอาเธอร์ (Port Authur) และสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นเข้าไปยังเอเชีย

เมื่อพิจารณาจากตัวชี้วัดทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้น ทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเชิงสถาบัน การเมือง สิทธิพลเมือง ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศอันนำมาสู่การปรับใช้ในการทำ สงครามได้เป็นภาพสะท้อนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกฎหมายระหว่างประเทศและอิทธิพลของ ชาติตะวันตกต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองญี่ปุ่นในยุคเมจิ ซึ่งถือเป็นยุคแรกของญี่ปุ่นที่มีความพยายาม พัฒนาตนเองให้เกิดความทันสมัยเทียบเท่ากับชาติในตะวันตก เพื่อสร้างการยอมรับและต้องการการรับรอง จากชาติตะวันตกว่าญี่ปุ่นได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศที่มีความเจริญเทียบเท่ากับชาติตะวันตก เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

5. บทสรุป

นับตั้งแต่การเข้ามาของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นและมีการบังคับให้เปิดประเทศผ่านการลงนาม สนธิสัญญาคานากาวะและสนธิสัญญาแฮร์ริส ตลอดจนสนธิสัญญาไมตรีและการค้าแองโกล-ญี่ปุ่น ได้ถือว่ เป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องมีการปฏิรูปภาคการเมืองทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ให้สอดคล้องกับสังคมและกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในภาคส่วนของการปฏิรูปภายในประเทศได้ก่อให้เกิด การออกแบบสถาบันการเมืองที่เป็นระบบ การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองเพื่อสลายระบบศักดินาผ่าน การจัดตั้งระบบจังหวัด การเปลี่ยนแปลงด้านระบบกฎหมายและการศึกษาต่าง ๆ ที่มีหลักการมาจากค่านิยม แบบชาติตะวันตก ตลอดจนการนำหลักการเรื่องการคุ้มครองสิทธิพลเมืองจากชาติตะวันตกมาปรับใช้ภายใน รัฐธรรมนูญ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีอารยะและความก้าวหน้าของประเทศญี่ปุ่น อันเป็นรากฐานที่นำไปสู่ การพัฒนาให้เกิดความทันสมัยภายในญี่ปุ่นเพื่อให้เกิดการยอมรับในชาติตะวันตก

ทั้งนี้กฎหมายระหว่างประเทศไม่เพียงแต่เป็นตัวเร่งให้เกิดการปฏิรูปภายในประเทศเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและรูปแบบทางการทูตใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติของ ชาติตะวันตก คือ การสถาปนาระบบทูตระหว่างประเทศอย่างถาวรกับชาติตะวันตก เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในการสื่อสารระหว่างประเทศ เช่น การดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม การเรียนรู้วิทยาการจาก ชาติตะวันตก รวมไปถึงการพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศผ่านการดำเนินการทางการทูต ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ชาติตะวันตกให้การยอมรับ โดยการใช้เครื่องมือทางการทูตในการถ่วงดุลอำนาจกับชาติ ตะวันตกของญี่ปุ่น ได้เป็นภาพสะท้อนสำคัญของการปรับตัวเข้าสู่สังคมระหว่างประเทศและการปฏิบัติตาม กฎหมายระหว่างประเทศอย่างจริงจัง อีกทั้งยังมีการนำกฎหมายระหว่างประเทศไปปรับใช้ในรูปแบบของ การทำสงครามอย่างกรณีสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นครั้งที่ 1 อันนำไปสู่การลงนามสนธิสัญญาชิโมโนะเซกิ โดยในกรณีนี้ถือเป็นภาพสะท้อนที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของญี่ปุ่นในการนำแนวทางและหลักการ กฎหมายระหว่างประเทศของชาติตะวันตกไปปรับใช้กับชาติต่าง ๆ ในเอเชียซึ่งยังมิได้รับการรับรองจาก ชาติตะวันตกว่าเป็นชาติที่มีความเจริญก้าวหน้าแล้ว

ตารางที่ 2 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองญี่ปุ่น

ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง	การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน	- สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตก - ต้องการการรับรองจากชาติตะวันตก	มีการกำหนดสิทธิพลเมืองตามรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกในญี่ปุ่น
โครงสร้างสถาบันการเมือง	- สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตก - ขบวนการเคลื่อนไหวภายในประเทศ - ต้องการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย - ต้องการการรับรองจากชาติตะวันตก	มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิ และจัดตั้งสภาไดเอท รวมไปถึงมีการจัดวางโครงสร้างองค์กรทางการเมืองเป็นครั้งแรก
การสถาปนาทางการทูต	- สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตก - ต้องการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย - ต้องการการรับรองจากชาติตะวันตก	มีการสถาปนาการทูตระหว่างประเทศแบบถาวรเป็นครั้งแรกกับชาติตะวันตก
การปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ	- ต้องการการรับรองจากชาติตะวันตก	มีการนำแนวทางการใช้สนธิสัญญาและการดำเนินการทูตแบบตะวันตกมาปรับใช้กับญี่ปุ่น
การเปิดรับค่านิยมแบบตะวันตก	- สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของชาติตะวันตก - ต้องการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย - ต้องการการรับรองจากชาติตะวันตก	มีการนำระบบการศึกษา ระบบกฎหมาย ระบบภาษีของตะวันตกมาปรับใช้ และมีการยกเลิกระบบศักดินาในญี่ปุ่น

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

ดังนั้นกฎหมายระหว่างประเทศที่ชาติตะวันตกนำเข้ามาปฏิบัติใช้ในญี่ปุ่นนับตั้งแต่การลงนามสนธิสัญญาคานากาวะ ค.ศ. 1854 จนถึงการเพิกถอนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาติตะวันตกในปี ค.ศ. 1899 และการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาหลาย ๆ ด้านทั้งมิติทางการเมืองและการต่างประเทศเพื่อญี่ปุ่นให้มีศักยภาพเทียบเท่ากับชาติตะวันตก และมีอำนาจต่อรองในการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ตลอดจนการได้รับการยอมรับว่าเป็นชาติที่มีอารยธรรม (Civilized Nation) ในฐานะรัฐชาติสมัยใหม่และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมระหว่างประเทศ

รายการอ้างอิง

- ศิริพร ดาบเพชร. (2559). *ญี่ปุ่นกับการสร้างจักรวรรดินิยม*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Earl of Elgin., & Bruce, J. (1859). *Correspondence relative to the Earl of Elgin's Special Missions to China and Japan*. Harrison and Sons.
https://www.google.co.th/books/edition/Correspondence_Relative_to_the_Earl_of_E/-2M9AAAAMAAJ?hl=en&gbpv=0
- Fairbank, J. K., Reischauer, E. O., & Craig, A. M. (1977). *East Asia: The Modern Transformation* (ศรีสุข ทวีชาประสิทธิ์, ผู้แปล). ไทยวัฒนาพานิช (Original work published 1965).
- Gong G. A. (1984). *The Standard of 'Civilization' in International Society*, Oxford University Press.
- Ito, M. (n.d.). *The Constitution of the Empire of Japan*.
<https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html#s2>
- Japan Center for Asian Historical Records (JACAR). (n.d. a). *Sino-Japanese Peace Treaty / Treaty of Shimonoseki*. <https://www.jacar.go.jp/english/jacarbl-fsjwar-e/smart/glossary/g004.html>
- Japan Center for Asian Historical Records (JACAR). (n.d. b). *The Anglo-Japanese Alliance*
<https://www.jacar.go.jp/nichiro/uk-japan.htm>
- Métraux, D. A. (2011). Democratic Trends in Meiji Japan. *Education About Asia*, 16(1).
<https://www.asianstudies.org/publications/ea/archives/democratic-trends-in-meiji-japan/>
- Murase S. (1976). The Most-Favored-Nation treatment in Japan's treaty practice during the period 1854-1905. *The American Journal of International Law*, 70(2), 273-297.
<https://doi.org/10.2307/2200073>
- National Diet Library, (n.d.). Iwakura Mission.
<https://www.ndl.go.jp/modern/e/cha1/description07.html>
- Schwarzenberger, G. (1955). The Standard of Civilisation in International Law. *Current Legal Problems*, 8(1), 212-234.
- The Gazette Official Public Record, (1859a). *The London Gazette Issue: 22226*
<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/22226/page/453/>
- The Gazette Official Public Record, (1859b). *The London Gazette Issue: 22236*
<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/22236/page/989>